

УДК 340.1

ПРАВОВІ ФАКТОРИ ПОЛІТИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ В ГАЛИЧИНІ НАПЕРЕДОДНІ ПРОГОЛОШЕННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Луцький М.І., д. ю. н., доцент,
перший проректор
Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького

У статті проаналізовано правові засади та особливості розвитку українського національного руху в Галичині в перші десятиліття ХХ ст. Основний акцент зроблено на діяльності українських політичних партій та поширенні ідеї самостійності. Охарактеризовано основні напрямки суспільно-політичної думки того часу. Особливу увагу приділено боротьбі за виборчу реформу на початку ХХ ст. Визначено ступінь впливу сформованих у зазначений період ідей на становлення та розвиток Західноукраїнської Народної Республіки і ступінь політизації населення та рівень його підтримки державотворчої діяльності напередодні формування Західноукраїнської Народної Республіки.

Ключові слова: національно-визвольний рух, політичні партії, громадсько-політичні рухи, ЗУНР.

В статье проанализированы правовые основы и особенности развития украинского национального движения в Галичине в первые десятилетия ХХ в. Основной акцент сделан на деятельности украинских политических партий и распространении идеи самостоятельности. Охарактеризованы основные направления общественно-политической мысли того времени. Особое внимание уделено борьбе за избирательную реформу в начале ХХ в. Определены степень влияния сложившихся в обозначенный период идей на становление и развитие Западно-Украинской Народной Республики и степень политизации населения, а также уровень его поддержки государственной деятельности накануне формирования Западно-Украинской Народной Республики.

Ключевые слова: национально-освободительное движение, политические партии, общественно-политические движения, ЗУНР.

Lutskyi M.I. LEGAL FACTORS OF POLITICIZATION OF THE NATIONAL MOVEMENT IN GALICIA ON THE EVE OF THE PROCLAMATION OF ZUNR

The article analyzes legal foundations and peculiarities of the development of the Ukrainian national movement in Galicia in the first decades of the 20th century. The main emphasis is on the activities of Ukrainian political parties and the spread of the idea of independence. Characterized by the main directions of socio-political thought of the time. Particular attention is paid to the struggle for electoral reform in the early twentieth century. The degree of influence of the prevailing ideas of that time on the formation and development of the ZUNR is determined. The degree of politicization of the population and the level of people's support of the state-building activity on the eve of the formation of state – The West Ukrainian People's Republic (the ZUNR).

Key words: national liberation movement, political parties, socio-political movements, West Ukrainian People's Republic (ZUNR).

Постановка проблеми. На початку ХХ ст. український національний рух значно активізувався, особливо на західноукраїнських землях, чому сприяли процеси політизації та поширення ідей національної самостійності серед широких суспільних мас, зокрема серед інтелігенції. Введені у практичний обіг правові ідеї сприяли не тільки піднесенню національної свідомості населення, а й були запорукою ефективної правотворчої діяльності у 1918–1919 рр.

Ступінь розробленості проблеми. Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю комплексного підходу до розкриття політичної боротьби галицьких українців на початку ХХ ст. та трансформацією проголошених того часу політичних ідеалів у практичну площину періоду Західноукраїнської Народної Республіки (далі – ЗУНР).

Проблема національно-визвольного руху галицьких українців на початку ХХ ст. не нова для вітчизняної науки. Варто зазначити, що перші наукові розвідки з'явилися в перші десятиріччя ХХ ст., прикладом чого можуть слугувати дослідження К. Левицького, Ю. Бачинського, С. Дністрянського, В. Охримовича.

У радянський період, зважаючи на ідеологічну заангажованість проблеми, визвольні змагання галицьких українців практично не досліджувалися. Винятком є публікації В. Кульчицького.

У період незалежності дослідження історико-правової спадщини нашої країни активізувалося. Вартими уваги є праці Н. Барановської, Н. Білої, О. Босак, М. Голубець, Ю. Древинського, Т. Замлинського, Л. Ілина та ін.

Виклад основного матеріалу. Початок ХХ ст. ознаменувався активізацією національно-визвольного руху та формуванням чітких уявлень про необхідність формування самостійної держави. Для Галичини специфічною особливістю було політичне протистояння українців і поляків. Національна політика, яку проводив австрійський уряд, сприяла заостренню міжнародної ситуації у краї, хоча Конституція Австро-Угорщини 1867 р. гарантувала національно-культурне рівноправ'я усіх народів імперії.

Саме конституційне законодавство імперії Габсбургів сприяло активізації політичного життя та спрямування його у чіткі правові

рамки. Так, у ст. 1 конституційного закону «Про загальні права громадян королівств і земель, представлених у рейхсраті», прийнятого 21 грудня 1867 р., повторювався зміст Конституції 1849 р. і вказувалося, що всі народності імперії, представлені у рейхсраті, є австрійськими громадянами, а відповідно до ст. 2 вони є рівними перед законом [12]. У цьому плані відбулося певне розмежування за національним принципом, оскільки представництво у рейхсраті обиралося шляхом виборчого права у кожній із провінцій імперії, де обиралися послі від народу (у Галичині це були українці та поляки) [10, с. 17].

Для українців Галичини особливо актуальними були норми Конституції 1867 р., задекларовані у ст. ст. 14 та 19, які гарантували всім народам імперії свободу совісті та рівності усіх народів. У п. 1 ст. 19, окрім расової і національної рівності громадян, гарантувався вільний розвиток національних мов і їх застосування у владному процесі на місцях [12]. Цей припис став визначальним стимулом для галицьких українців, оскільки гарантував рівність та свободу їх головних ідентифікаційних ознак – особистості, мови, релігії. Однак на практиці конституційне законодавство не забезпечувало всієї повноти декларованих національно-політичних прав і свобод.

Загалом у боротьбі галицьких українців за розширення своїх національно-політичних прав початку ХХ ст. можна виокремити такі три основні напрямки: 1) боротьба за реформу виборчого законодавства; 2) боротьба за відкриття українського університету у Львові; 3) створення та діяльність Головної української ради.

Характеризуючи кожен із зазначених вище напрямків, варто зауважити, що у 90-х рр. ХІХ ст. в Галичині чітко викристалізувалися основні політичні напрямки, які і взяли на себе керівництво національним рухом. Першою у 1890 р. виникла Русько-Українська радикальна партія (далі – РУРП), яка висунула вимогу про піднесення серед народу культури й освіти, поширення літератури і преси, проведення зборів, з'їздів, демонстрацій, утворення різних товариств, запровадження безплатного навчання у школах [13, с. 1–2; 4, с. 262]. У грудні 1895 р. РУРП на своєму з'їзді висунула ідею самостійності України як головну стратегічну мету своєї програми-максимум [4, с. 262]. Основою самостійницьких поглядів галицьких українців стала опублікована того ж року книга молодого юриста Ю. Бачинського «Україна irredenta», основним гаслом якої було «Вільна, велика, політично самостійна Україна, одна, незалежна від Сяну по Кавказ!» [3]. Ю. Бачинський слушно зауважив, що для досягнення незалежності України необхідний крах Австро-Угорської та Російської імперій. При цьому розпад імперій має відбуватися не шляхом збройної боротьби чи революції, а внаслідок внутрішньої боротьби між українською, російською та польською буржуазіями як закономірне явище економічного розвитку з відповідними історичними передумовами [11, с. 33]. Згодом у рядах РУРП стався розкол, зумовлений поширенням серед окремих її членів як ідей громадського соціалізму, так і ідей самостійності.

Вихідці з РУРП створили 1889 р. Українську національно-демократичну партію, яка своєю метою визначила, щоб «цілий українсько-руський народ здобув собі культурну, економічну і політичну самостійність та з'єднався в одноцілий національний організм <...>» [7]. Менше уваги на політичну складову частину робила Українська соціал-демократична партія, яка зосереджувала увагу на піднесенні освітньо-культурного рівня населення, особливо робітників.

Єдиним чинником, що міг позитивно вплинути на розв'язання поставлених перед українськими партіями проблем, була реформа виборчого законодавства. Саме безпосередня участь населення та гарантування загального виборчого права могли забезпечити українцям ефективніше відстоювання власних політичних інтересів на загальноімперському рівні. Це стало основним завданням українських депутатів австрійського парламенту Х каденції (1900–1906 рр.). До того ж боротьба за реформування виборчого законодавства тривала у стінах крайового сейму й отримала широкий резонанс у суспільстві. Так, у 1905–1906 рр. боротьба за загальне виборче право стала масовою. Протягом січня у Станіславові, Бродях, Перемишлі та інших містах Галичини відбулися всенародні збори з вимогою запровадження загального виборчого права. У жовтні 1905 р. відбулася кількатисячна акція у Львові [5, с. 139]. Характерною рисою цієї боротьби було відкриття польсько-українське протистояння.

Висока напруга у галицькому суспільстві сприяла тому, що 26 січня 1907 р. був прийнятий новий «Закон виборчий до Ради Державної», у якому були задекларовані нові позитивні норми, що забезпечували демократичні і рівноправні вибори, однак він і надалі обмежував можливості українців Галичини на рівноправну участь у виборчих змаганнях порівняно з іншими національностями, що населяли імперію [1, с. 2]. До характеристики виборчої кампанії 1907 р., яка була організована на основі нового Закону, вдаватися не будемо, зауважимо лише, що українці ішли до парламенту розрізненими таборами, поділившись на москвофілів та українофілів (народовців).

Що стосується боротьби за український університет та розширення прав української мови, то це питання, хоч і не мало чітко вираженого політичного характеру, було надзвичайно заполітизованим. Власний університет для українців був символом культурної окремішності. Вперше ідею створення окремого українського університету було висловлено 13 липня 1899 р. у Львові на студентському вічі за участю студентів вищих шкіл Австрії [8, с. 212]. Ініціатором віча виступив В. Старосольський. Саме з ініціативи останнього українські студенти Львівського університету протягом 1901–1902 рр. організували сецесію на знак протесту проти покарання студентів, що приймали участь у народних вічах. З вересня 1901 р. саме із пропозиції В. Старосольського українці вносили офіційні подання до університету рідною мовою [8, с. 214].

У 1910 р. під час українсько-польських сутичок за університет був убитий український

студент А. Коцко. Епілогом цих подій став суд над українськими студентами, які нібито самі убили свого товариша [14]. Саме коли українсько-польські суперечності набули таких жорстких форм, проблема українського університету була винесена на арену імперського парламенту. Основною вимогою українських парламентарів було заснування українського університету у Львові протягом п'яти років [14]. Проти такої вимоги кардинально виступили польські парламентарі, які почали залякувати уряд, що надання українцям права на свій університет викличе супротив Росії, яка виступає противником подібних ініціатив українців у Наддніпрянщині. У запропонованому імперському патенті, на основі польських аргументів, передбачалося заснування українського університету у Львові аж у 1921 р. [14]. Усі плани на відкриття університету перекреслила Перша світова війна та окупація Галичини у листопаді 1918 р. польськими військами.

Боротьба за український університет стала консолідованим фактором галицького суспільства, оскільки відкриття власного вищого навчального закладу означало культурну й освітню незалежність від поляків, які таким чином позбавлялися ключових важелів впливу на українську політично активну молодь.

Ще одним фактором, що вплинув на політизацію національного руху та формування ідеї самостійності серед галицьких українців, була Перша світова війна. У цьому плані варто уваги думка Н. Барановської про те, що для українського народу саме війна створила об'єктивні передумови для зростання української національної свідомості, скристалізувала національні гасла та сприяла розгортанню Української революції, яка вперше за багато століть дала реальний шанс для втілення в життя віковичної мрії українців – створення суверенної держави [2, с. 90–91].

Перша світова війна консолідувала національно-політичний рух Галичини. Згодом після початку військових дій 1 серпня 1914 р. у Львові була створена міжпартійна політична організація – Головна українська рада (далі – ГУР), яка мала представляти інтереси галицьких українців. До неї увійшли представники трьох українських політичних партій Східної Галичини – Національно-демократичної, Радикальної та Соціально-демократичної (усього 15 осіб.) [9, с. 66]. Керівником організації був обраний громадсько-політичний діяч, правник К. Левицький. Основним своїм завданням ГУР визначала консолідацію українського народу як єдиний можливий чинник формування власної держави. Основний акцент при цьому робився на підтримці Австро-Угорської імперії, а поразка Росії розцінювалася як запорака об'єднання усіх українських земель. Зокрема, у маніфесті до українського народу Галичини зазначалося, що «теперішня хвиля кличе український народ стати єдиним проти царської імперії, при державі, у якій українське національне життя нашло свободу розвитку. Перемога австро-угорської монархії буде нашою перемогою. І чим більша буде поразка Росії, тим швидше виб'є година визволення України» [6, с. 748–749]. Столицею майбутньої об'єднаної української

держави мав стати Київ. Для успішного виконання поставлених ГУР завдань створювався легіон Українських січових стрільців – національне збройне формування, що воювало у складі австро-угорської армії [9, с. 66].

Діяльність ГУР була надзвичайно активною, для координації дій з українцями Наддніпрянщини підтримувалися тісні зв'язки із Союзом визволення України, що виник у Відні із представників української еміграції. Загалом саме у роки Першої світової війни ідея самостійної української держави набула актуальності, а основною її складовою була засада соборності всіх українських земель, що перебували у складі Австро-Угорської та Російської імперій.

Висновки. Таким чином, початок ХХ ст. став для українців Галичини переломним моментом на шляху боротьби за досягнення ідеї національної державності. Основними напрямками політичної боротьби галицьких українців досліджуваного періоду була боротьба за реформу загального виборчого права, яка була реалізована у 1907 р.

Попри всі негативи Першої світової війни, саме того часу відбулася консолідація українського національного руху та формування ідеї проголошення самостійної держави. Із закінченням війни та поразкою Австро-Угорщини ідея самостійності була реалізована на практиці шляхом проголошення Західноукраїнської Народної Республіки. Період існування ЗУНР став не тільки апогеєм національного руху українців Галичини, а й дав можливість практично реалізувати ідею розбудови національної державності, що почали формуватися у другій половині ХІХ ст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баран А. Виборча кампанія у Галичині до австрійського парламенту у 1907 р.: перебіг та результати / А. Баран // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 16 (3). – С. 1–6.
2. Барановська Н. Вплив Першої світової війни на зростання української національної свідомості та революційні процеси в Україні (1917–1918 рр.) / Н. Барановська // Військово-науковий вісник. – 2014. – Вип. 22. – С. 79–93 – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnv_2014_22_9.
3. Бачинський Ю. Україна irredenta / Ю. Бачинський. – Берлін: Вид-во української молоді, 1924. – 238 с.
4. Біла Н. Культурно-освітня діяльність «Просвіти» та українських політичних партій у селах Галичини (кінець ХІХ – початку ХХ ст.) / Н. Біла, О. Дмитроца – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/5115/1/BILA,%20DMITROSA.pdf>.
5. Босак О. Відображення боротьби за виборчі реформи галицькою пресою напередодні Першої світової війни / О. Босак // Поліграфія і видавнича справа. – 2006. – № 2(44). – С. 138–145.
6. Голубець М. Велика історія України від найдавніших часів до 1923 року / М. Голубець. – Л., 1935. – 875 с.
7. Діло. – 1899. – 16 (28) грудня.
8. Древніцький Ю. Володимир Старосольський у боротьбі за український університет / Ю. Древніцький // Україна – Європа – Світ. Серія «Історія, міжнародні відносини». – 2012. – Вип. 9. – С. 211–218 – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2012_9_25.
9. Замлинський Т. Український національно-визвольний рух у 1914–1916 рр. / Т. Замлинський // Вісник НУ «Львівська Політехніка». – 2010. – № 670. – С. 65–69.
10. Ллин Л. Впровадження австрійської системи права у Галичині та забезпечення національно-політичних прав українців /

Л. Ілін // Право і суспільство. – 2013. – № 6. – Т. 2. – С. 16–20.

11. Ілін Л. Юліан Бачинський – ідеолог української самостійності / Л. Ілін // Наука та освіта XXI століття : матер. звіт. виклад. та студ. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 7 травня 2015 р.). – Івано-Франківськ : Ред.-вид. відділ Івано-Франківського ун-ту права ім. Короля Данила Галицького, 2015. – С. 31–34.

12. Конституційний закон про загальні права громадян королівств і земель, представлених в рейхсраті 1867 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://constituanta.blogspot.com/2011/08/1867.html>.

13. Програма русько-української радикальної партії // Відбиток із журналу «Народ». – 1890. – Ч. 20. – 12 с.

14. Український тасмний університет у Львові –Електронний ресурс–. – Режим доступу : <http://blog.i.ua/community/662/395835/>.

УДК 94:343.253(477)«1917/1920»

ЗАСТОСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ (1917–1920 рр.)

Михайлик А.О., к. і. н.,
доцент кафедри історії, філософії та права
Подільський державний аграрно-технічний університет

Жезицький В.Й., к. і. н.,
доцент кафедри історії, філософії та права
Подільський державний аграрно-технічний університет

Статтю присвячено аналізу застосування смертної кари на території України в період становлення радянської влади та формування більшовицьких державних органів (1917–1920 рр.).

Ключові слова: смертна кара, радянська влада, політичні репресії, більшовицький терор, українська революція.

Статья посвящена анализу применения смертной казни на территории Украины в период становления советской власти и формирования большевистских государственных органов (1917–1920 гг.).

Ключевые слова: смертная казнь, советская власть, политические репрессии, большевистский террор, украинская революция.

Mykhailyk A.A. THE USE OF THE DEATH PENALTY DURING THE PERIOD ESTABLISHMENT OF SOVIET POWER IN UKRAINE (1917–1920 YEARS)

This article analyzes the death penalty in Ukraine in the period of Soviet rule and the formation of the Bolshevik government (1917–1920 years).

Key words: death penalty, Soviet authorities, political repression, Bolshevik terror, Ukrainian revolution.

Постановка проблеми. Цього року жовтєвому перевороту в Російській імперії виповнюється 100 років. Століття, яке минуло відтоді, дозволяє об'єктивно і неупереджено проаналізувати наслідки пострілу «Аврори» для світової історії загалом та історії України зокрема.

Цікавим із наукового погляду видається аналіз формування радянської правової системи на території України, зокрема щодо застосування вищої міри покарання – смертної кари. Після утвердження більшовицької влади вона стала одним із проявів комуністичної карально-репресивної системи, заснованої на політичному та соціальному терорі.

Ступінь розробленості проблеми. Історіографія проблеми досить широка і різноманітна. Її започаткували нарративні джерела, створені безпосередніми учасниками революційних подій. Розлогі спогади про криваву боротьбу тих часів залишили всі її учасники: комуністичні і радянські лідери, представники Білого руху, анархісти і місцеві отамани, вояки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки [1]. Шiori ідеології не дозволяли більшості з них об'єк-

тивно оцінити суспільно-політичну ситуацію в Україні перших десятиліть ХХ ст., однак для уважного і неупередженого дослідника подібні праці є невичерпним джерелом інформації.

Протягом усього існування СРСР в річищі комуністичної парадигми друкувалися книги і статті, які безпосередньо чи опосередковано торкалися становлення радянського права, зокрема в Україні.

Перші праці, які ознаменували собою відхід від марксистської догматики і в яких пролунала критика більшовизму, з'явилися в Росії у другій половині 80-х рр. ХХ ст. У період горбачовської «перебудови», який припадає на вказані роки, вийшов друком цілий ряд науково-популярних, публіцистичних творів Р. Медведєва, Д. Волкогонова, Л. Гордона, Е. Клопова, А. Рабіновича, Н. Разумовича та ін. [2]. У них оприлюднювалися нові, доти маловідомі для широкого загалу документи, робилися спроби з'ясувати витоки і наслідки неоголошеної війни проти власного народу.

Слідом за ними до вивчення витоків сталінізму вдалися українські історики. Першими з'явилися праці Д. Волкогонова, Ю. Шаповала, В. Данильченка, С. Кульчицького, Г. Касьянова, І. Біласа [3].